

УДК 027 (480) : [025.171 : 398.8] (=161.2)

DOI

КОВАЛЬ-ФУЧИЛО ІРИНА

кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4048-9114>

KOVAL-FUCHYLO IRYNA

a Ph.D. in Philology, a senior research fellow at the Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4048-9114>

Бібліографічний опис:

Коваль-Фучило, І. (2023) Українські матеріали Слов'янської бібліотеки Національної бібліотеки Фінляндії. *Слов'янський світ*, 22, 117–139.

Koval-Fuchylo, I. (2023) Ukrainian Materials in the Slavic Library of the National Library of Finland. *Slavic World*, 22, 117–139.

**УКРАЇНСЬКІ МАТЕРІАЛИ
СЛОВ'ЯНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ФІНЛЯНДІЇ**

Анотація / Abstract

У статті описано структуру й принципи організації бібліотечного фонду Національної бібліотеки Фінляндії (НБФ). Українські матеріали зберігаються у Слов'янській бібліотеці НБФ. Особливо важливими для українознавства є каталог рідкісних книг і каталог рукописних матеріалів. Наведено перелік книг (стародруки церковнослов'янською й польською мовами), опублікованих на території сучасної України. Проаналізовано важливий документ, виявлений у рукописному відділі Слов'янської бібліотеки НБФ. Це руко-

писна книга, яка в каталозі «Славянские рукописи и частные архивы Национальной библиотеки Финляндии» записана під назвою «Украинский фольклор». Ця книга містить 517 сторінок, списаних із обох сторін кожного аркуша. На сторінках рукопису я не виявила жодної інформації ні про власника книги, ні про записувача, ні про історію виникнення документа. Мої пошуки цих відомостей дали мало результатів.

Детальний текстовий аналіз записаних творів і пошук варіантів дав підстави зробити висновок, що виявлений манускрипт – це рукописна копія записів Зоріана Доленги-Ходаковського. **Мета й завдання** статті – проаналізувати фольклорні тексти рукопису, виявити особливості цього документу. Перші 50 сторінок рукопису засвідчив, що із 102 текстів 93 опубліковані у збірнику «Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся)», упорядкування, текстологічна інтерпретація і коментарі О. І. Дея; атрибуція автографів і копій та передмова Л. А. Малаш, О. І. Дея (Київ, 1974). **Актуальність** роботи зумовлена тим, що виявлений рукопис доповнить перелік відомих копій Зоріана Доленги-Ходаковського, а також доповнить кількість варіантів деяких українських народних пісень.

Здійснена дослідницька робота дає підстави звернутися до наукових співробітників Національної бібліотеки Фінляндії із проханням атрибутувати знайдений рукопис як копію записів Зоріана Доленги-Ходаковського.

Ключові слова: Національна бібліотека Фінляндії, українські стародруки, Зоріан Доленга-Ходаковський, рукописна копія, українські народні пісні.

The structure and principles of the organization of the library fund of the National Library of Finland (NLF) are described in the article. Ukrainian materials are stored in the Slavic Library of the NLF. The catalogue of rare books and the catalogue of manuscript materials are especially important for Ukrainian Studies. The list of books (old editions in Church Slavonic and Polish) published on the territory of modern Ukraine is given.

An important document discovered in the manuscript department of the Slavic Library of the NLF is analysed. This is a handwritten book, which is recorded under the title *Ukrainian Folklore* («Украинский фольклор») in the catalogue “Slavic Manuscripts and Private Archives of the National Library of Finland”. This book contains 517 pages, written on both sides of each sheet. I haven't found any information about the owner of the book,

the recorder or the history of the document appearance on the pages of the manuscript. My search for this information has yielded few results.

A detailed textual analyse of recorded texts and a search for variants have led to the conclusion that the discovered manuscript is a handwritten copy of the records of Zorian Dolenha-Khodakovskiy. The **purpose and task** of the article is to analyze the folklore texts of the manuscript, to reveal the peculiarities of this document. *The first 50 pages of the manuscript have testified that 93 of the 102 texts are published in the collection Ukrainian Folk Songs in the Records of Zorian Dolenha-Khodakovskiy (from Halychyna, Volhynia, Podillia, Dnipro Region and Polissia)*, compiled, textologically interpreted and commented by O. Dei, attribution of autographs and copies and foreword by L. Malash, O. Dei (Kyiv, 1974). The **relevance** of the work consists in the fact that the discovered manuscript will complete the list of known copies of Zorian Dolenha-Khodakovskiy, and will also add to the number of versions of some Ukrainian folk songs.

The research work carried out gives reasons to turn to the research staff of the National Library of Finland with a request to attribute the found manuscript as a copy of the records of Zorian Dolenha-Khodakovskiy.

Keywords: National Library of Finland, Ukrainian old prints, Zorian Dolenha-Khodakovskiy, handwritten copy, Ukrainian folk songs.

Вступ. Національна бібліотека Фінляндії (НБФ) (фін. Kansalliskirjasto, швед. National biblioteket) – це основна наукова книгозбірня країни. Адміністративно бібліотека є частиною Гельсінського університету. У 1919–2006 роках вона була відома як Бібліотека Гельсінського університету (фін. Helsingin yliopiston kirjasto). Відповідно до законодавства Фінляндії, НБФ є бібліотекою з обов'язковим примірником, тобто сюди надходять усі друковані й аудіовізуальні матеріали (крім фільмів, знятих у Фінляндії або дозволених для розповсюдження у Фінляндії). Національна бібліотека у своєму веб-архіві Finnish Web Archive також збирає і зберігає матеріали, опубліковані в Інтернеті. Бібліотека формує онлайн-каталог відкритого доступу Finna (Finna-verkkokirjasto kattavasti käytössä ammattikorkeakouluissa).

Розташована Національна бібліотека в центрі Гельсінкі, біля головної площі Сенатінторі. Основна частина колекції

зберігається в Кір'ялуола (фін. Kirjaluola, *книжкова печера*). Це величезний підземний кам'яний бункер, розташований на глибині 18 метрів під бібліотекою.

Основний фонд НБФ складається із шести колекцій. 1. Колекція рукописів містить приватні архіви й окремі рукописи, що стосуються освітньої й культурної історії країни. Крім фінномовних джерел, тут також зберігаються фінські приватні, східні, слов'янські, музичні рукописи і фотоколекція. 2. Спеціальна колекція була сформована з матеріалів, отриманих як депозитні примірники або пожертви впродовж ХІХ ст., а також із надходжень у ХІХ–ХХ ст. Тут зберігаються арабські, американські, естонські, грузинські, єврейські, японські, шведські, литовські, турецькі та багато інших матеріалів (стародруки, журнали, газети, брошури). 3. Фінський національний музичний архів містить аудіозаписи, здійснені від 1901 року. Тут можна почути записи реклами, колекцій музичних журналів, іноземні звукозаписи, ознайомитися із нотними виданнями, а також із книгами з історії музики різними мовами світу. 4. Національна колекція – найбільша в наведеному переліку зібрань. Вона містить усю видавничу продукцію фінською і шведською мовами від початку ХІХ ст. до нашого часу. Тут зберігаються також річні звіти, мультимедійні матеріали, календарі, альманахи, дитячі книги, концертні програми, брошури, іноземні періодичні видання, ігри, карти, газетні вирізки, плакати, телефонні довідники тощо. 5. Гуманітарна колекція містить фінську й міжнародну дослідницьку літературу з гуманітарних наук. Основні галузі – історичні дисципліни. Тут також можна ознайомитися із дослідженнями літератури епохи античності, середньовіччя, історії освіти й науки, книгодрукування тощо. 6. Слов'янська бібліотека – це колекція, яка постійно поповнюється і містить видання слов'янськими мовами. Тут зберігаються стародруки, періодичні видання, рідкісні книги, листівки, плакати, оцифровані видання слов'янськими мовами різного часу [15]. Колек-

ція була сформована в період 1828–1917 років на підставі обов'язкового екземпляру з усіх галузей знань, опублікованих на території Російської імперії. Сюди також входить емігрантська література. Поповнення новими матеріалами зосереджено на гуманітарних і соціальних галузях славістичних досліджень.

Усі матеріали НБФ, крім рукописів, відображені у Зведеному електронному каталозі Finna: Kansalliskirjaston hakupalvelu (finna.fi).

Українські матеріали зберігаються у Слов'янській бібліотеці НБФ. Особливо важливими для українознавства є каталог рідкісних книг [16] і каталог рукописних матеріалів [9]. Так, у першому каталозі я виявила такі матеріали, опубліковані на території сучасної України:

Стародруки:

1. Библия (сирѣчь Книги Ветхаго и Новаго Звѣта по языку словенску). Острог, 1581.
2. Зерцало богословія Кирилла Транквильона. Казанье двое. Почаевъ. 1618.
3. Захарій Копыстенскій ¹. Книга о вѣрѣ. Кіевъ. 1619.
4. Феатронъ или позоръ нравоучительный. Черн[ігів], 1708.
5. Яворскій Стефанъ. Камень вѣры. 1730.
6. Трактатъ между ея имп. вел. и шахова вел. персидскаго. Кіевъ, 1732.
7. Козачинскій Михаилъ. Панегирикъ. Кіевъ, 1744.
8. Апостоль. Кіевъ. 1752.
9. Служба со акафістомъ святителю Христову Николаю, и Житіе со чудесы его. Кієво-Печ. лавра, 1757.
10. Сборникъ, то есть Нѣкоторыхъ моленій на всякъ день потребныхъ. Собраніе... Кіевъ, 1758.
11. Псалтирь. Кіевъ. 1776.
12. Патерикъ печерскій. Кієво-Печ. лавра. 1783.

13. Каноникъ. Почаевъ, 1783.
14. Леітоургіаріонъ или Служебникъ. Почаевская обитель. 1788.
15. Стасти Христовы. Львовъ. 1793.
16. Акафісты. Кієво-Печ. лавра, 1808.
17. Акафісты съ канони. Кієво-Печ. лавра, 1817.
18. Канонникъ, большой. Почаевъ (?), б. г.
19. Часословъ съ Богомъ Святымъ. Кієвъ (Черниговъ), б. г.
20. Феофан Прокоповичъ. Четыре сочиненія. М[осква], 1773.

Плакати, ілюстрації, фотоальбоми:

1. Севастополь въ 1855–1856 г. [без місця] 1893.
2. Хоткевич. Альбом історичних портретів. Серія I. [без місця] 1895.
3. Кульженко [Стефан]. Портреты. Кієв, 1906.
4. Шевченко Т. Г. Акварелі. Київ, 1963.
5. Древности Россійскаго государства. Кієвскій софійскій соборъ. 1887.
6. Виды Крыма. СПб, 1874.
7. Одесса (альбом фотографій). 1875.
8. Павлуцький Г. Історія українського орнаменту. Київ, 1927.

У колекції польськомовних стародруків VanhaPolonica (1500–1700):

1. Pimin Easebius. LITHOS abo Kamien z procy praw Cerkwie Świętej Prawosławnej Ruskiej. Kijow, 1644. 414 p.
2. Apollo chrzscianski opiewa żywoty świętych z chwałą ich cnoty. Kijow, 1670. 405 p.
3. Galatowski Joan. Alphabetum rozmaitym heretykom niewiernym. Czernihow, 1681. 362 p.
4. Zehentner Paweł. Sumnienie niespokojne. Lwów, 1744. 628 p.
5. Ustawy dla urzędzenia guberniy cało-rossyiskiej Imperji w ktorych stolice. Berdyczow, 1794. 497 p.

Аналіз джерел. У рукописних фондах Слов'янського відділу Національної бібліотеки Фінляндії (НБФ) у Гельсінкі я виявила важливий для української фольклористики документ. Це рукописна книга, яка в каталозі «Славянские рукописи и частные архивы Национальной библиотеки Финляндии» [9] записана під назвою «Украинский фольклор». Матеріали цього каталогу написані різними слов'янськими мовами (більшість російською). Ці матеріали були подаровані бібліотеці приватними особами. Деякі церковні книги були викуплені. Сьогодні колекція містить 188 одиниць. Це церковні книги XVII–XIX ст., рукописи статей на історичні й суспільно-політичні теми, хроніки, дослідження, лекції з літератури й медицини, щоденники, документи Російської імперії, матеріали різних російських емігрантських організацій. Тут також зберігається невеликий архів листів українського художника Іллі Рєпіна [9, с. 1].

Рукописна книга «Украинский фольклор» містить 517 сторінок, списаних із обох сторін кожного аркуша. Вона має тверду палітурку. На корінці книги посередині друкованими буквами золотого кольору є напис італійською мовою: «CANZONI POPOLARI DELLA PICCOLA RUSSIA» («Малоросійські народні пісні»). Ця одиниця зберігання починається відразу із запису української народної пісні. На сторінках рукопису я не виявила жодної інформації ні про власника книги, ні про записувача, ні про історію виникнення документа. Мої пошуки цих відомостей дали мало результатів. На початку книги на форзаці знизу олівцем фінською мовою написано: «Отримано приблизно 1962 року з Риму (Вілла Ланте)» [10]. Villa Lan-te – це Фінський культурний інститут в Римі². У службових підшивках, які містять переписку щодо надходження рукописів до НБФ за 1961–1962 роки інформації про цю рукописну книгу не виявлено. Немає також жодної інформації про неї у спеціальних підшивках «Подарунки бібліотеці»³. Ірина Лука, багаторічна співробітниця Слов'янської бібліотеки НБФ

робить припущення, що рукопис могли привезти приватно і передати в бібліотеку без жодної супровідної інформації. **Мета й завдання** статті – проаналізувати фольклорні тексти виявленого рукопису, виявити особливості цього документу.

Основна частина. Весь рукопис написаний одним почерком, ярижкою – російським дореволюційним правописом, тобто українські слова написані російськими буквами. За жанровим критерієм записані тексти – це українські народні ліричні пісні, балади, весільні, жартівливі, сороміцькі пісні, історичні пісні, думи. Усі фольклорні музичні тексти записані у віршовій формі. Перший аналіз текстів дав підстави зробити висновок, що це оригінальні записи, здійснені на Галичині і / або Поділлі у першій половині XIX ст. Так, на сторінці 36 є такий запис весільної пісні:

Якъ мати Ганьцюню родила
Мѣсяцемъ обгородила
Зорою підперчала (иногда сонцемъ)
Якъ до шлюбу выраджала [10, с. 36].

До нього внизу сторінки зроблено коментар: «Въ окрестностяхъ Бродовъ эту же пѣсню поють и молодому, когда мать въ Воскресенье высылаетъ его за нѣвѣстою» [10, с. 36].

На стор. 151 зверху записано таку супровідну інформацію: «При посѣвѣ льна въ Подолии говорятъ» [10, с. 151].

Про оригінальність записів, крім самих текстів, свідчать також нечисленні ремарки записувача. Так, на стор. 123 до одного тексту маємо таку супровідну інформацію: «нѣкоторые [исполнители] поють», і наведено варіант до поданого тексту [10, с. 123].

До деяких текстів тим самим почерком, що й увесь рукопис, олівцем зверху над текстом подано інформацію щодо жанрового визначення тексту: стор. 237 «Заживная»; стор. 242, 258 «Похаб[ная]», тобто сороміцька; стор. 245 «Корчемная»,

«Шуточная»; стор. 246 «Глупая», а також щодо варіативності (стор. 239, 242, 243, 251 «Варіантъ»). Такі були мої перші спостереження над виявленим манускриптом.

Оскільки документ у каталозі НБФ був датований ХІХ століттям, то для верифікації текстів я звернулася до найбільш ранніх записів українських пісень. Порівняльний аналіз я розпочала із опублікованих текстів Зоріана Доленги-Ходаковського [11]. Детальний текстовий аналіз записаних творів і пошук варіантів дав підстави зробити висновок, що виявлений манускрипт – це рукописна копія записів Зоріана Доленги-Ходаковського. Аналіз перших 50 сторінок рукопису засвідчив, що із 102 текстів 93 опубліковані у збірнику записів Ходаковського. Водночас віднайдений рукопис містить чимало текстів, які не увійшли у видання 1974 року. Крім цього, я виявила чимало відмінностей із виданням 1974 року, яке підготували Олексій Іванович Дей (1921-1986) і Леоніла Апанасівна Малаш (1927-2012) [10].

Видання записів Ходаковського 1974 року було підготовлене до VII Міжнародного з'їзду славістів. Книга добре відома і українським, і слов'янським ученим. Видання містить дві передмови, основну частину – тексти пісень, поділені за жанровим принципом (календарно-обрядові, родинно-обрядові, родинно-побутові, баладні, жартівливі та сатиричні, танцювальні, соціально-побутові, історичні), алфавітний перелік пісень із коментарями і примітками про те, з якого рукопису взятий текст до друку, у яких ще рукописах він зафіксований (якщо така інформація є), де був опублікований (якщо була така публікація), перелік умовних скорочень, зміст книги.

У передмові «Від упорядника» [1] подано інформацію про відомі автографи й копії записів фольклору відомого польського фольклориста, етнографа, діалектолога, археолога Зоріана Доленги-Ходаковського (справжнє ім'я – Адам Чарноцький) (1784–1825) [6]. Так, дотепер було відомо про такі рукописи:

• Власноручні записи Ходаковського – три збірники. Два написані латинським шрифтом, один – російським правописом початку XIX ст. Найбільший серед них, 1019 пісень записаних латинкою, зберігається у Тернопільському краєзнавчому музеї. Два інші збірники зберігаються у рукописному архіві Інституту літератури НАН України у фонді Осипа Бодяньського (ф. 99, од. зб. 188, 189) [1, с. 7].

• Найбільша копія із записів Ходаковського – рукописна копія Осипа Бодяньського. Частина її зберігається в архіві Інституту літератури (ф. 99, од. зб. 187), а продовження – у фондах Історичного музею (ф. 450, од. зб. 770). Переписувач дотримувався і тексту, і розміщення пісенних зразків на сторінках [1, с. 8]. Ці рукописи становлять основу видання 1974 року.

• Копія у двох томах, яку придбав М. Максимович. Нині – в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського у фондах Інституту рукопису (од. зб. I-772, I-773).

• Копії різних записів пісень, які зробив П. Куліш (архів Інституту літератури, ф. 18, од. зб. 181; ф. 99, од. зб. 203; ІМФЕ АНФРФ, ф. 14-3, од. зб. 338; Національній бібліотека України імені В. І. Вернадського, фонди Інституту рукопису, одиниці збереження I-3823, I-3824).

• Копії, які зробили співробітники редакції «Киевской старины» за ініціативою В. Науменка (ІМФЕ АНФРФ, ф. 28-3, од. зб. 369, 370, 385, 386, 387; ф. 9-5, од. зб. 285).

• Копії В. Гнатюка (ІМФЕ АНФРФ, ф. 29-3, од. зб. 285, 435).

• Копії 106 пісень, які переписав О. Бодяньський для П. Шафарика в 1837 році (зберігається в Празі).

Сьогодні до цього переліку додаю ще одну позицію:

• Рукописна книга «Український фольклор», що зберігається у рукописному відділі Слов'янської бібліотеки Національної бібліотеки Фінляндії (од. зб. Sl.Ms. - 100.1, 515 арк., списаних з обох сторін).

Порівняльний текстовий аналіз рукописної книги і видання 1974 року дає підстави виділити такі відмінності: різне на-

писання окремих слів, фраз; деякі тексти повніші в опублікованому виданні, деякі повніші в рукописній книзі; рукописна книга містить тексти, яких немає у публікації. Зазначу, що переписувач зберіг коментарі Ходаковського про побутування пісень [1, с. 10].

Продемонструю відмінності між двома документами:

Вандровало пахوله съ Кіева до вильна [10, арк. 1]	Вандровало пахоля 3 Києва до Вільва [11, с. 541].
---	---

Взишла зоря ізъ вечора Мисяць не подбився Дивчиныька давно вышла Казакъ опознався [10, арк. 15]	Взийшла зоря звечора, місяць не підбився, Дівчина давно вийшла, козак опознився [11, с. 541]
---	--

Вербовая кладка гнися не вломися [10, арк. 2]	Вербовая кладка, гнийся, не вломися [11, с. 541]
--	---

Въ нидилонку рано пораненько [10, арк. 22]	В недівку рано-пораненько [11, с. 661]
--	---

Выхвалялася чорая голу- бонька въ темномъ лиси Нихто жъ мене не пійме въ томъ темномъ лиси [10, арк. 38]	Вихвалялася чорная галонька в темнім лісі: Ніхто ж мене не пійме в тим темнім лісі [11, арк. 193]
--	---

Відмінності можуть бути і в написанні слів (*дівчинька - дівчина*), і в поділі тексту на рядки (у публікації рядки довші, часто два рукописні рядки становлять один опублікований).

Низка текстів у рукописі коротші, ніж у публікації. В усіх проаналізованих текстах відсутні кілька останніх рядки. Так,

в баладі про інцест брата із сестрою «Вандровало пахоля» [10, с. 1] в манускрипті немає такого кінцевого фрагмента:

Ти сиди, сестро, тут,
А я піду в божий путь
Та буду чернців питати,
Як то гріхи збивати.
– Дай ти мені грошей міх,
Та не будеш мати гріх.
– Хоть я тобі дам грошей міх,
Таки буду мати гріх [11, с. 541].

Те ж стосується пісні «Ой у полі два муляри»: у рукописі подано чотири рядки, у публікації – вісім [11, с. 467], а також веснянки «Вийди, козле, рано»: в рукописі опущено останній куплет [10, с. 34; 11, с. 69].

Текст історичної пісні «У Гайсині вітер віє, в Умані тихо» у рукописі складається лише із рядків:

В Гайсині вітер віє,
А в Умані тихо,
В Брачилові [Брусилові? Брагілові [11, с. 629]]
добра нема,
А в Тульчині лихо.
В неділю пораненьку
Всі дзвони дзвонять [10, с. 12] ⁴.

У публікації цей текст має довге продовження, яке й опи-сує подію – покарання кріпака [11, с. 692].

У весняній обрядовій пісні «Вербовая дощечка дощечка» в рукописі опущено другий рядок («Та ходила по ній Насточка, Насточка» [11, с. 80]) [10, с. 3].

Водночас маємо тексти, які довші в рукописі. Так, напри-клад, в опублікованому тексті ліричної пісні про кохання «Взийшла зоря ізвечора» ([11, с. 414]) у рукописі маємо такі чотири останні рядки, відсутні в публікації:

Держиш мене за рученьку,
Держиш і співаєш,
Ой ти ж мене, козаченьку,
Словами чортаеш [картаеш ?] [10, с. 16].

У жартівливій танцювальній (за означенням О. Дея) пісні «Вищя лобода, як той кріп» [11, с. 630] відсутні два останні рядки:

Ходи ж ти, дяче, як мій піп,
Бо пристав же до тебе мій живіт [10, с. 35].

У весільній пісні «Взийди, місяцю, не вечерися» зміни вагоміші, а саме переставлені частини тексту. Так, у публікації перші шість рядків подано наприкінці пісні [11, с. 220-221]. Ось текст із манускрипту:

Взийди, місяцю, не вечерися,
Їдь же, Івасю, не становися,
Не паси коня у чистаго поля,
Попасеш коня у тестя на дворі.
У тата на дворі на шелковій траві.
Ой їдь, синочку, в щасливую годиничку,
Час привіз любую дружиночку.
З князева двора сив кінь виступає,
Не сам же він виступає,
Староста виєжджає.
А у нашого Івася чорненькїї очі,
Не боїться ж він темної ночі,
Їде до милої хоть опивночі.
Чого ж я маю ночкі боятися,
Чи кінь піді мною, ми Бог надо мною,
Моя свашечка поруч зо мною.
Засвіти, мисяцю, з ясною зорою
Над моєю головою.
Повій же, витрінку, стиха на мене,
Та повій же ти межи горенькми,
Занеси вістечки до моєї тещеньки.

Нихай застилає тисовії столи,
Нихай застилає кружевнії обруси,
Нихай наповняє повні повниці,
Нехай засвітить воскові свічки,
Нехай ся сподіває жаданого гостя.
Жаданого гостя, молодого Івася [10, с. 13–14].

Отже, опублікована версія записів Ходаковського містить цей текст весільної пісні про вечірній виїзд Івася до милої [11, с. 220–221]. Він починається рядком «З князьова двора сив кінь виступає» і закінчується рядком «У тестя на дворі, на шовковій траві», де фрагмент із закликком до місяця розташований наприкінці тексту. Цей опублікований варіант не містить двох рядків «Ой їдь, синочку, в щасливу годиночку, / Час привіз любую дружиночку». Отже, текст із нововиявленого рукопису повніший порівняно із опублікованим.

Найважливіше – виявити тексти, яких немає у виданні. Подаємо ці записи із аналізом і наведенням паралелей для підтвердження їхньої фольклорності, автентичності:

1
Вернися, вернись, уже буду любить,
Вернись, вернись, серце моє.
Уже буду любить.
Лети, лети, чорна галка,
Де дрібнії листи,
Ой принеси, чорна галка,
От милого вісті.
Полинула чорная галка
Тай не барилася,
Дай принесла мені вісті,
Щоб не журилася [10, с. 4].

Цей текст, можливо, є контамінацією фрагментів двох пісень. Перша пісня відома у повному записі під назвою «Ой вернися, козаченьку, вернися» (<https://www.pisni.org.ua/songs/>

6113555.html) [5]. Вона про те, що дівчина просить козака повернутися, описуючи вигоду для хлопця від повернення (кожух, чоботи, мід-горівочку, білу постільку). Козак відмовляється. Друга пісня відома у довгому варіанті під назвою «Погоріло в степу сіно» (<https://www.pisni.org.ua/songs/7309446.html>) [8] із «Пісень Явдохи Зуїхи». Ця пісня також про втрату коханого. У записі Гната Танцюри це баладний сюжет про те, що козак відцурався дівчини «через молодиці». Дівчина у розпачі, готова покинути цей світ. Можна припустити, що виконавець чи виконавиця пісні не згадала жодного із цих двох текстів повністю, вони виринули в її пам'яті асоціативно через спільну тему – зрада коханого. Ходаковський записав ті фрагменти, які почув, бо дослідники з'ясували, що він фіксував і неповні тексти [14, с. 378], а переписувач помилково звів їх в один текст. Це не поодинокий випадок у досліджуваному рукописі. Так, дві пісні «Дойно» («Горе мені на чужині») [11, с. 678-679] і «Закладався орел з конем» [11, с. 679] подані як один текст [10, с. 47-48].

2
Вдовонька милая,
Не милое дитя.
Будуть мені молоденькому
Оченька вертіти.
Не журися, мій миленький,
Моїми дитеньками,
Ти підеш з косою,
Вони з грабельками.
Щоб те сіно
Огнем з'їло,
Коса зломилася,
Щоб моє личко
Да не спалилося [10, с. 12–13].

Цей текст є фрагментом пісні про долю вдови, діти якої стають козакові перешкодою для подружнього життя. На

Поділі пісня відома у формі діалогу між удовою і козаком [11, с. 602–603]. Водночас, у 1930 році на Поліссі була записана пісня «Як рубаєш каліноньку, рубай її віти», яка містить фрагмент про косу і грабельки: «Не журіса, козаченьку, моїмі дітками, / Одне піде із косою, друге з грабельками» [2, с. 428]. Серед двадцяти сюжетів, які увійшли у видання фольклорних записів Ходаковського цього сюжету немає, а отже, нововиявлений рукопис доповнює добре відому опубліковану колекцію.

3

Взийшла зоря звечора і на перемени (?),
Не стий, молодая дівчинонька, не стий
із жовниром,

Бо в жовнера єсть невіра,
Як на морі піна,
А в дівчини тилько ласки,
Що на мори ряски.
Десь взялася щука-риба
Ряску тай розбила,
Ой хіба б я не батьків син,
Щоб дівчину не полюбив [10, с. 16–17].

Оригінальний текст пісні про кохання із таким любим для української пісенної традиції порівнянням *ряска – ласка*, який ми фіксуємо і в наші дні [4, с. 183].

4

В понеділок рано
Море се розиграло,
Чи гусоньки спили,
Чи лебедоньки збили.
Ні гуси спили,
Ні лебедоньки збили,
Молода Марисенька там она потопала,
До батенька жедала.
Батеньку голубоньку,

На ж мою рученьку,
На ж мої обі,
Возьми ж мене к собі.
Доненьку Марисеньку,
Рученька твоя
Вже ж ти не моя,
Но ти вже того пана,
С ким ти шлюб брала [10, с. 13–14].

Фольклорний сюжет про одруження як потопання давно помічений дослідниками української усної словесності. Картину символічного потопання зображає весільна обрядова пісня «В неділеньку рано синє море грало», що зафіксована в усіх регіонах України [7]. У наведеному варіанті оригінальний початок – не в неділю, а в понеділок. Можливо, це пов'язано із локальними особливостями весільного обряду в місці запису пісні, коли завершальні обряди відбувалися не в неділю, а в понеділок.

5
Встань, діду, каченята пасти,
Аж мій дід розхворівся,
Аж мій дід розболівся.
А встань, діду, куратину їсти,
Аж мій дід раскачався,
Аж мій дід розгулявся [10, с. 30]

Оригінальний текст жартівливої пісні на популярну пісенну тему про те, що певна особа, скаржачись на нездужання, відмовляється працювати, але готова їти їсти чи гуляти [11, с. 564–565]. В опублікованому збірнику Ходаковського схожий текст «А встань, діду, просо товчи» вміщений у розділі «Ігрові веснянки» [11, с. 74].

6
Ви, крутії береги,
Розливайтесь в круги,

А посердині ні.
Там мой милий гуляє,
На галочки стріляє,
На молодицив гукає:
Ой молодици, молодици, покажіте дорогу.
Скрись улиці пройшов,
Красной дівици не найшов [10, с. 35].

Оригінальний текст із фольклорною пісенною поетикою. Варіантів мені не вдалося знайти. Можна зробити припущення, що це ігрова веснянка, оскільки зображено розливання води із берегів, – віддалена асоціація із веснянкою «Розлили-ся води на чотири броди») [12, с. 199].

7
Ганулька плила до нового роду
Гануленько, Гануленько, моя ти перепілонько,
Вставай раненько, умийся білесенько,
Учеши голову, як маковоньку,
Возмися під боки,
Покажи свої скоки [10, с. 42].

Весільна пісня, яка може супроводжувати заключний етап весілля, коли молода вже перебуває в домі молодого і готова братися до роботи. Перший рядок тексту може бути назвою в оригіналі. Чотири останні рядки пісні майже дослівно повторюють весняну обрядову ігрову пісню «Деся тут була подоляночка», яка побутує на Волині, Поділлі та Прикарпатті [12, с. 59–60].

8
Нема ладу й поладочку
На его веселічку [10, с. 45].

Оригінальний текст, можливо, просто примовка. Варіантів не виявлено.

Їхав Василько з Кракова до Любліна,
 Заступила йому дорогу калина.
 Виняв шабельку калину рубати,
 Стала калина до него промовляти:
 Не для тебе ж молодий Васильку калина саджена,
 Єсть для тебе Марися спороджена [споряджена?]
 [10, с. 45].

Варіант весільної пісні, яка може супроводжувати етап виїзду молодого до молодої. Відомий варіант «Ой попід лісок битая доріженька» [13] (Пісню додано: 26.02.2013).

Наведені пісенні тексти – це раніше не опубліковані тексти із перших 50 сторінок гелсінського рукопису.

Є підстави припустити, що переписувачем була російськомовна людина, оскільки трапляються помилки у словах, які утворені від коренів, не характерних для російської мови. Так, в останньому рядку пісні «В чистім полі в тихім бору» [10, с. 30] в рядку *На білім папері написана слово папері* записано *напиры*. Мабуть, переписувач не знав слова *папір*, яке властиве українським народним пісням і досить вживане в мовленні. У весільній пісні «Виглянь, оленю, з-під білого каменю» слово *грізна* [11, с. 357] (про свекруху) записане як *рызна* [10, с. 33].

Висновки. У Слов'янській бібліотеці НБФ зберігаються певні українські матеріали. Особливо важливими для українознавства є каталог рідкісних книг [16] і каталог рукописних матеріалів [9]. У рукописному відділі Слов'янської бібліотеки Національної бібліотеки Фінляндії я виявила рукописну книгу із текстами українських народних пісень. Аналіз текстів дає підстави зробити висновок, що це копія записів Зоріана Доленги-Ходаковського. Віднайдений рукопис містить чимало текстів, які не увійшли у видання 1974 року [11]. Такі тексти становлять основну цінність виявленого манускрипта. Крім цього, деякі записи пісень є повнішими в опубліко-

ваному збірнику, а деякі довші саме в рукописі. Порівняння почерку, яким написаний гельсінський рукопис і автографи Ходаковського свідчить, що це саме копія його записів, бо це не почерк Ходаковського. Хто зробив цю копію і як вона потрапила в НБФ – наразі невідомо.

Аналізований документ важливий для української фольклористики і через невідомі раніше тексти, і як факт, що свідчить про увагу до української народної творчості, і як українська культурна пам'ятка XIX ст., яка після довгих мандрів стала відома для українського читача.

Здійснена дослідницька робота дає підстави звернутися до наукових співробітників Національної бібліотеки Фінляндії із проханням атрибутувати знайдений рукопис як копію записів Зоріана Доленги-Ходаковського.

ПРИМІТКИ

¹ У каталозі помилково Кольстенській.

² Дякую колезі Ейї Старк (Eija Stark) за цю інформацію.

³ Цю пошукову роботу на моє прохання здійснила співробітниця НБФ Ірина Лукка, за що висловлюю їй щиру подяку.

⁴ Тут і надалі подаю тексти за принципами, виробленими у виданні 1974 року: український правопис зі збереженням діалектних мовних рис, уникаючи штучних нашарувань, які наявні в рукописі [1, с. 11].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дей О. І. Від упорядника. *Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся) / упорядк., текстологічна інтерпретація і комент. О. І. Дей ; атрибуція автографів і копій та передм. Л. А. Малаш, О. І. Дей.* Київ : Наукова думка, 1974. С. 7–18.

2. Єфремова Л. О. Частотний каталог українського пісенного фольклору : у 3 ч. Ч. 1. Опис. Київ : Наук. думка, 2009. 720 с.

3. Єфремова Л. О. Частотний каталог українського пісенного фольклору : у 3 ч. Ч. 2. Антологія-хрестоматія. Київ : Наук. думка, 2010. 480 с.

4. Лохвиччина: фольклорно-етнографічні студії та матеріали. Київ : ІМФЕ НАНУ, 2023. 556 с.

5. Малова-Малкович П. М. «З карпатських джерел»: фольклорно-етнографічний нарис. Чернівці : Місто, 2004.

6. Пастух Н. А. Доленга-Ходаковський Зоріан. *Українська фольклористична енциклопедія*. Львів, 2018. С. 229-230.

7. Пастух Надія. Символіка української обрядової пісенності ХХ століття: загальнонаціональна цілість і регіональна специфіка (11, 5 а. а.) 279 ст. Рукопис. Рукописний архів Інституту народознавства НАН України (ф. 1, оп. 2, од. зб. 582).

8. Пісні Явдохи Зуїхи. Записи Гната Танцюри. Київ : Наукова думка, 1965.

9. Славянские рукописи и частные архивы Национальной библиотеки Финляндии. Сводный каталог. [Helsinki]: Kansalliskirjasto, без р. вид. 213 с. URL : https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/99189/slaavilaiset_kasikirjoitukset.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 22.10.2021 р.).

10. Український фольклор. НБФ. Колекція рукописів. Sl.Ms 1001.

11. Українські народні пісні в записях Зоріана Доленги-Ходаковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся) / упорядкув., текстологічна інтерпретація і комент. О. І. Дея; атрибуція автографів і копій та передм. Л. А. Малаш, О. І. Дея. Київ : Наукова думка, 1974.

12. Українські пісні, видані М. Максимовичем. Київ : В-во АН УРСР, 1962.

13. Українські пісні. URL : <https://www.pisni.org.ua/songs/6260144.html> (дата звернення: 22.10.2022).

14. Шалак О. Доленга-Ходаковський Зоріан. *Українська фольклористична енциклопедія*. Київ, 2019. С. 264–265.

15. Welcome to the National Library of Finland. URL : <https://www.kansalliskirjasto.fi/en> (дата звернення: 15.05.2022).

16. Venäläiset rareiteetit planšsit. Vanha Polonica. Helsinki, без р. в. 26 с. URL : https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/124192/venalaiset%20rareiteetit_planssit_vanha_polonica.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 15.05.2022).

REFERENCES

1. DEI, Oleksii. From the compiler. In: Oleksii DEI, compiler, textological interpretation and comments. *Ukrainian Folk Songs Recorded by Zorian Dolenska-Khodakovskyyi (from Halychyna, Volhynia, Podillia, Dnipro Region and*

Polissia). Attribution of autographs and copies and foreword by L. MALASH, Oleksii DEI. Kyiv: Scientific Thought, 1974, pp. 7–18 [in Ukrainian].

2. YEFREMOVA, Liudmyla. *Frequency Catalogue of Ukrainian Song Folklore: In Three Parts*. Part 1. Description. Kyiv: Scientific Thought, 2009, 720 pp. [in Ukrainian].

3. YEFREMOVA, Liudmyla. *Frequency Catalogue of Ukrainian Song Folklore: In Three Parts*. Part 2. Anthology-Textbook]. Kyiv: Scientific Thought, 2010, 480 pp. [in Ukrainian].

4. *Lokhvychyna: Folklore and Ethnographic Studies and Materials*. Kyiv: IASFE NASU, 2023, 556 pp. [in Ukrainian].

5. MALOVA–MALKOVYCH, Paraskoviia. “From the Carpathian Sources”: *Folklore and Ethnographic Essay*. Chernivtsi: City, 2004, 176 pp. [in Ukrainian].

6. PASTUKH, Nadiia. Dolenha-Khodakovskyyi Zorian. *Ukrainian Folkloristic Encyclopedia*. Lviv, 2018, pp. 229–230 [in Ukrainian].

7. PASTUKH, Nadiia. Symbolism of Ukrainian Ritual Songs of the 20th Century: Nationwide Integrity and Regional Specificity (11.5 a.s.). 279 pp. Manuscript. *Manuscript Archives of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine* (Fund 1. Inventory 2. Unit of Issue 582) [in Ukrainian].

8. TANTSURA, Hnat, ed. *Songs of Yavdokha Zuikha. Records of Hnat Tantsura*. Kyiv: Scientific Thought, 1965 [in Ukrainian].

9. ANON. *Slavic Manuscripts and Private Archives of the National Library of Finland. A Consolidated Catalog*. [Helsinki]: Kansalliskirjasto, without publ. year. 213 pp. [online] [viewed 22 October 2022]. Available from: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/99189/slaavilaiset_kasikirjoitukset.pdf?sequence=2&isAllowed=y [in Russian].

10. ANON. Ukrainian Folklore. *NLF. Collected Manuscripts*. Sl.Ms 1001 [in Ukrainian].

11. DEI, Oleksii, L. MALASH, eds. *Ukrainian Folk Songs Recorded by Zorian Dolenha-Khodakovskyyi (from Halychyna, Volhynia, Podillia, Dnipro Region and Polissia)*. Attribution of autographs and copies and foreword by L. MALASH, Oleksii DEI. Kyiv: Scientific Thought, 1974 [in Ukrainian].

12. MAKSYMOVYCH, Mykhailo, compiler. *Ukrainian Songs, edited by M. Maksymovych*. Kyiv: AS of Ukrainian SSR Publishing House, 1962 [in Ukrainian].

13. ANON. Ukrainian Songs [online] [viewed 22 October 2022]. Available from: <https://www.pisni.org.ua/songs/6260144.html> [in Ukrainian].

14. SHALAK, Oksana. Dolenha-Khodakovskyyi Zorian. *Ukrainian Folkloristic Encyclopedia*. Kyiv, 2019, pp. 264–265 [in Ukrainian].

15. ANON. *Welcome to the National Library of Finland* [online] [viewed 15 May 2022]. Available from: <https://www.kansalliskirjasto.fi/en> [in Finnish].

16. ANON. *Venäläiset rariteetit planšsit [Russian rarities plates]. Vanha Polonica [Old Polonica]*. Helsinki, n.d., 26 pp. [online] [viewed 15 May 2022]. Available from: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/124192/venalaiset%20rariteetit_planssit_vanha_polonica.pdf?sequence=2&isAllowed=y [in Polish].

Отримано / Received 05.06.2023

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 14.12.2023